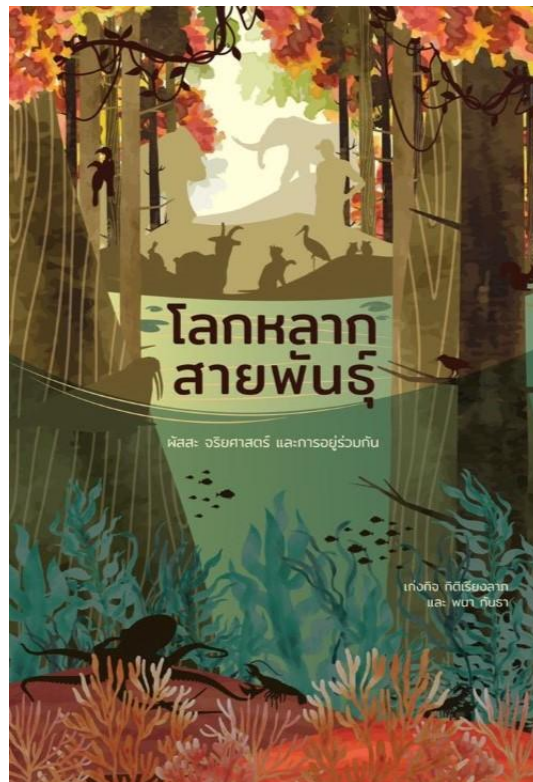

Series พหุปฏิสัมพันธ์ : มนุษย์ กับ สิ่งไม่ใช่มนุษย์

โลกหลากสายพันธุ์ : ฝัสนะ จริยศาสตร์ และการอยู่ร่วมกัน

รูปที่ 1 ปกหนังสือ โลกหลากสายพันธุ์ : ฝัสนะ จริยศาสตร์ และการอยู่ร่วมกัน
 หมายเหตุจาก. ฝ่ายสื่อสารสังคมและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

หนังสือเล่มนี้พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยเรื่อง “อยู่ร่วมกัน: บรรทัดฐานทางจริยธรรมข้ามพรมแดนความเป็นมนุษย์” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันการศึกษา การวิจัย และการสร้างนวัตกรรม (บพค.) งบประมาณปี 2563 และผลผลิตของงานวิจัยดังกล่าวถูกนำไปตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง Pluriverse: จริยศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันข้ามพรมแดนความเป็นมนุษย์ ใน พ.ศ.2565 ก่อนที่จะนำมาปรับปรุงอีกครั้งภายใต้โครงการผลิตเอกสารวิชาการของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ใน พ.ศ. 2567

ภาคแรกของหนังสือ **นิเวศผัสสะ : จริยศาสตร์แห่งการเปิดรับ** โดย รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชา) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสนใจในการศึกษาทางทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ และมีผลงานสำคัญ อาทิ Franco “Bifo” Berardi กับทฤษฎีว่าด้วยการแตกกระจายของเวลา ความป่วยทางจิตในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ และการปลดปล่อยแบบจิตเภท ทุนนิยมความรู้ แรงงานอวัตร และการปฏิบัติของส่วนรวม

เนื้อหาส่วนนี้ อาจารย์เก่งกิจ กิติเรียงลาภ นำความสนใจส่วนตัวในด้านการศึกษาเชิงทฤษฎีพาผู้อ่านทบทวนกระบวนทัศน์ของการศึกษาที่มี “วิธีคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” (anthropocentrism) สู่การเปิดรับกระบวนทัศน์การศึกษาการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ อันนำไปสู่การสร้างกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน

ภาคสอง **รูปทรงของเส้นขอบ : เจอนไขทางจริยศาสตร์ระหว่างสัตว์กับมนุษย์** โดย พนา กันธา นักวิชาการอิสระที่มีผลงานวิชาการหลากหลาย อาทิ บทความ หลากสายพันธุ์นิพนธ์ : วิธีวิทยาเกี่ยวกับโลกหลากสายพันธุ์, การเคลื่อน (แต่ไม่ข้าม) ของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในช่วงการระบาดของโควิด-19, มีความสนใจในการศึกษาด้าน Animality, Ecology, Multispecies Ethnography, Animal Studies นำเสนอแนวคิดในการแบ่งพื้นที่ “เขตแดน” กับ “พรมแดน” เพื่ออภิปรายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งมีรากฐานความคิดจากการทำความเข้าใจ “ธรรมชาติ” กับ “วัฒนธรรม” ตลอดจนการศึกษาข้อจำกัดในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสัตว์

ภาคแรก นิเวศผัสสะ : จริยศาสตร์แห่งการเปิดรับ

อาจารย์เก่งกิจ กิติเรียงลาภ เริ่มต้นเนื้อหาด้วยการนำเสนอกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์

กระบวนทัศน์แบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ถูกท้าทายด้วยการมองว่าสิ่งต่าง ๆ มีความเป็นมนุษย์ การศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในปัจจุบันได้ปรับกระบวนทัศน์ในการมองสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ให้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ได้ โดยใช้การวิเคราะห์ของนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษคนสำคัญ – Tim Ingold ที่ได้แย้งข้อคิดเห็นของ Aristotle เกี่ยวกับการให้ความสำคัญของจิตในฐานะที่เป็นผู้สร้างสรรค์ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์และมองว่ามนุษย์เท่านั้นจึงจะเป็นผู้สร้างได้ แต่ Tim Ingold กลับมองเห็นว่าความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในโลกนี้เป็นผลผลิตของชีวิตและผลผลิตของ

ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งก็เป็นสิ่งสร้างชีวิตด้วยพร้อม ๆ กัน อย่างไรก็ตาม ยังมีการใช้กระบวนการค้นแบบภาษาศาสตร์และข้อวิพากษ์ มุ่งไปที่การทำความเข้าใจภาษา สัญญา และการสร้างภาพแทน แต่กระบวนการค้นแนวทางนี้ มักถูกวิจารณ์ว่ายังคงยึดมั่นในความเป็นมนุษย์มากเกินไปจนไม่สามารถสร้างการสื่อสารแบบข้ามสปีชีส์ได้

เมื่อมีกรอบในการทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์แล้ว อาจารย์เก่งกิจจึงพาผู้อ่านไปทำความเข้าใจปรัชญาของธรรมชาติและวิธีคิดเพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติ ผ่านการมองจากงานของ Lorraine Daston นักประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ที่ตั้งสมมติฐานถึงการมีอยู่ของธรรมชาติ การเป็นระเบียบของธรรมชาติ และการตั้งคำถามถึงการละทิ้งมโนทัศน์เรื่อง “ธรรมชาติ” และงานเขียนของ François Jullien ซึ่งอภิปรายพื้นที่ว่างเปล่าในภาพวาดโบราณของจีนว่ามีใช่เป็นความสูญเปล่า แต่บรรจุด้วยสรรพสิ่งที่ไม่ได้ใช้ดวงตาในการมองเห็นแต่เป็นการเปิดผัสสะสารพัดประเภทให้ทำงานไปด้วยกัน

และเมื่อมิได้ใช้ผัสสะเป็นศูนย์กลางในการเปิดรับ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะใช้ผัสสะอื่นในการเห็น - เสียง สัมผัส บรรยากาศ - จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการมองเห็น-รู้สึก เพื่ออธิบายว่า เมื่อมีการพูดถึงผัสสะ จำเป็นต้องนึกถึงการเชื่อมโยงกันผ่านร่างกายทั้งหมด การทำความเข้าใจผัสสะจึงเป็นเรื่องของการอยู่ร่วม และ การรวมเข้าด้วยกันโดยมีร่างกายเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงและสร้างการรับรู้

ในส่วนถัดมาอาจารย์เก่งกิจ ได้เชิญชวนผู้อ่านให้เปิดผัสสะรับรู้ผ่านการวิเคราะห์สารคดีเรื่อง My Octopus Teacher ซึ่งเล่าความสัมพันธ์ระหว่าง Craig Foster กับ ปลาหมึกยักษ์ การสร้างผัสสะและทักษะเพื่อที่จะเข้าใจปลาหมึกยักษ์ตัวนั้น รวมถึงการสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์และธรรมชาติ

ภาคสอง รูปทรงของเส้นขอบ : เงื่อนไพบททางจริยศาสตร์ระหว่างสัตว์กับมนุษย์

พนา กันธา เริ่มต้นขึ้นด้วยการอภิปรายพื้นที่อนุรักษธรรมชาติในฐานะเครื่องมือขีดเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม โดยใช้กรณีตัวอย่างการจัดตั้งพื้นที่อนุรักษทางธรรมชาติด้วยการแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติจนนำมาสู่การแยกมนุษย์ออกจากสัตว์ และการจัดพื้นที่สำหรับสัตว์ที่แยกขาดจากพื้นที่ของมนุษย์

การแยกพื้นที่ของสัตว์ออกจากมนุษย์ทำให้เกิดมุมมองต่อสัตว์ในฐานะทรัพย์สิน และเกิดกระบวนการที่ทำให้สัตว์ป่ากลายเป็นสัตว์บ้านโดยมีมนุษย์เป็นผู้ปกครอง สัตว์จึงกลายเป็นทรัพย์สินที่สามารถถูกครอบครอง ส่งต่อ และแลกเปลี่ยนได้ อย่างไรก็ตาม มีแนวทางการศึกษาที่สนใจต่อสิทธิสัตว์ ด้วยการยอมรับว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถรู้สึกได้

การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในโลกสมัยใหม่จึงเปิดกว้างขึ้น มีการเสนอแนวคิดสู่การพิจารณาว่าสัตว์มีคุณค่าเชิงศีลธรรมและมีเสรีภาพเหนือร่างกายของตนเองได้

พนา ได้ยกตัวอย่างที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นมุมมองที่มีต่อสิทธิของสัตว์ไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยกล่าวถึงการศึกษาความเกี่ยวดองของมนุษย์กับสัตว์ของ Radhika Govindrajan เกี่ยวกับพิธีบูชาัญญาแพะของชาวปาฮารีทางตอนเหนือของประเทศอินเดียไว้ว่า พิธีบูชาัญญาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหญิงผู้เลี้ยงแพะกับแพะ มีความเกี่ยวดองกันเปรียบเหมือนแม่ที่ดูแลเด็ก ๆ ตั้งแต่การทำคลอด การเตรียมหญ้า หรือใช้เวลาทั้งวันของหญิงสาวในการดูแลฝูงแพะ จนกระทั่งถึงการบูชาัญญา ในสังคมสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับสิทธิสัตว์ จึงมีข้อเรียกร้องให้ยกเลิกพิธีบูชาัญญา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่มีความโหดร้ายทารุณและผิดหลักศีลธรรมอย่างร้ายแรง

ส่วนสุดท้าย พนาจึงได้อภิปรายถึง “รูปพรุนของเส้นขอบ” โดยกล่าวถึงเส้นขอบใน 2 ลักษณะคือ เขตแดน ในฐานะเส้นขอบที่แข็งทื่อและตายตัว เช่น เส้นขอบที่ปักปันเขตแดนและพรมแดน ซึ่งเป็นเส้นขอบที่ไม่ชัดเจนและอาจจะเปลี่ยนรูปร่างได้ พรมแดนจึงเอื้อต่อการเปิดพื้นที่ไปสู่ภูมิทัศน์รูปแบบอื่นได้และกลายเป็นเส้นขอบที่เต็มไปด้วย “รูปพรุน” หรือ ช่องโหว่ที่เอื้อให้เกิดการโยกย้าย เปิดรับให้เกิดการเคลื่อนข้ามและเชื่อมจนให้เกิดการหลอมละลายทางวัฒนธรรมได้อีกด้วย

รูปพรุนของเส้นขอบจึงสนใจการเคลื่อนข้ามขอบเขตและก่อรูปความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างมนุษย์-สัตว์-และธรรมชาติ ที่ไม่ได้แยกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรม

งานเขียนชิ้นนี้ เป็นงานเขียนในเชิงตั้งคำถามและเสนอเงื่อนไขเกี่ยวกับจริยศาสตร์ในการอยู่ร่วมกัน และให้ความสำคัญกับสัมพันธ์หลายรูปแบบ ตลอดจนการนำเสนอกระบวนการทัศน์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติภายใต้การอยู่ร่วมกันในยุคมนุษย์สมัยนั่นเอง

หนังสือโลกหลากสายพันธุ์ : ผัสสะ จริยศาสตร์ และการอยู่ร่วมกัน พร้อมให้บริการที่ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-library หรือสามารถสั่งซื้อได้ที่ <https://shop.sac.or.th/>

ชื่อผู้เขียน

จรรยา ยุทธผลนาวิ นักบริการสารสนเทศ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)